

Het Rijksmuseumgebouw 75 jaar

De 13e juli 1885 verdient in de annalen van de Nederlandse cultuurgeschiedenis met gulden letters te worden opgetekend. Het was de dag van de plechtige opening van het nieuwe Rijksmuseum. Nederland was verrijkt met een bouwwerk, dat als architectonische schepping ver uitrees boven de grauwe middelmatigheid, die zoveel van de werken van onze 19de-eeuwse architecten kenmerkt. Met een gevellengte van 165 meter, waarachter vele dozijnen zalen waren gegroepeerd, bood het ruimschoots plaats aan de omvangrijke reeksen her en der verspreide, sinds vele jaren slecht geherbergde kunstwerken. Zo bracht de voltooiing van het grootse complex eindelijk de oplossing voor het nijpende plaatsgebrek, waarmede verscheidene generaties van museumbeheerders te kampen hadden gehad.

Het is een lange weg geweest die tot de uiteindelijke conceptie van de architect van de Rijksmuseumgebouwen, P. J. H. Cuypers, geleid heeft. Zijn beide projecten van 1864 voor het Museum Koning Willem I, die men mag beschouwen als de voorlopers van de latere museumplannen, tonen Cuypers als fervent voorvechter van de Gotische vormen, maar ook als tot concessies aan de heersende smaak geneigd paladijn van de vroege Renaissance. Legt men daarnaast de projecten van Ebersson, een zijner rivalen, die in een vormelijk, droog classicisme zijn hoogste heil zocht, dan wordt het ons duidelijk hoever de richtingen, die deze architecten vertegenwoordigden uit elkaar lagen. De strijd tussen deze kampen is met felheid gevoerd. De blik van de tijdgenoot werd hierbij niet zelden vertroebeld door politieke en godsdienstige vooroordelen. Gotiek immers vereenzelvigde men met 'ultramontanisme', hetgeen men toen als een a-nationale, of zelfs anti-nationale stroming meende te moeten interpreteren; daarentegen kon in de ogen van de protestantse vaderlander alleen een vagelijk internationaal getint klassiek ontwerp met zuilen- en bogenstellingen, zoals Ebersson dat maakte, genade vinden.

Bij de enige jaren later ontstane eerste ontwerpen, die Cuypers voor het nieuwe Rijksmuseumgebouw maakte, is van 'Gotiek' weinig meer te bespeuren en de Renaissance-stijl voert nu de boventoon. Deze voorkeur was zeker mede een uitvloeisel van de algemeen geldende wens, dat de stijl van het gebouw zou moeten overeenkomen met die van de meesterwerken der Hollandse Renaissance, die het zou herbergen. Een later plan sluit zelfs geheel aan bij de speelse, vroeg 17de-eeuwse architectuur in de trant van Lieven de Key. Maar ook dit toch zeker rechtstreeks met de Hollandse 'reformatorische' bouwkunst samenhangende project kon bij de oppositie slechts verguizing vinden. Tekenend in dit opzicht is een brief van Koning Willem III, die het ontwerp met minachting afwees, met de motivering, dat het meer op een 'boterhal' dan op een museum leek.

De strijd tussen de beide kampen heeft echter zeker ook zijn goede zijden gehad. Cuypers' plannen zijn er door gerijpt en kregen tenslotte die strakke soberheid en monumentaliteit, die zo duidelijk de hand van een groot architect verraden.

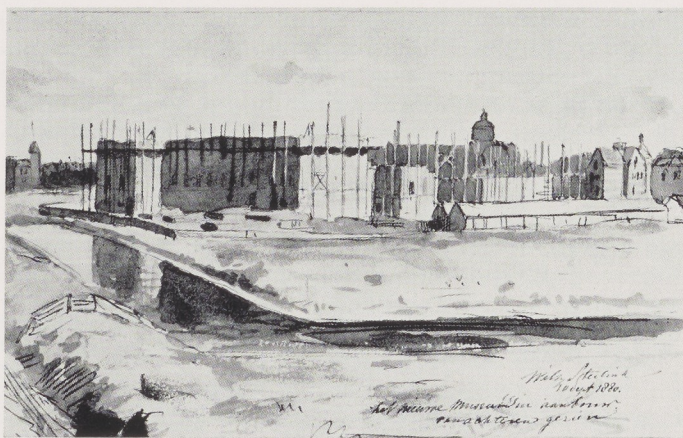
Dat het ondanks alle controverses tot het stichten van het Rijksmuseumgebouw is

kunnen komen, danken wij voor een niet gering deel aan de bekwame leiding van Jhr. mr. Victor de Stuers, die als Referendaris van de Afdeling Kunsten en Wetenschappen aan het Ministerie van Binnenlandse Zaken gedurende de gehele bouwperiode de stuwende kracht is gebleven. De Stuers moet ook een groot aandeel gehad hebben in de keuze van de figurale voorstellingen, waarmede men het gebouw wilde opluisteren. Bij het samenstellen van het programma, dat aan deze keuze ten grondslag lag, was men uitgegaan van de gedachte, dat het bouwwerk, dat als schrijn voor de voorwerpen van Nederlandse kunst en geschiedenis zou moeten dienen, als monument nog zou winnen, wanneer men kunstenaars uit de eigen tijd aan de gevels en in het interieur die kunst en geschiedenis in beeld zou laten brengen. Men mag zich afvragen of dit sterk literair getinte denkbeeld op het ogenblik van uitvoering niet reeds als een elders al overwonnen standpunt kon gelden. Zeker is dat de aanschouwelijke les in de geschiedenis en de kunstgeschiedenis, die men op deze wijze ten beste wilde geven, spoedig het gebouw op vele plaatsen begon te overwoekeren, een feit zoveel te ernstiger, daar degenen die voor het uitvoeren van de vereiste beeldhouwwerken, glas-in-loodramen, wandschilderingen en tegeltableaux werden aangetrokken, vrijwel zonder uitzondering kunstenaars van geringe betekenis waren. Terecht, naar onze mening, is dan ook na de eerste wereldoorlog, toen zich nieuwe inzichten op museumgebied begonnen te ontwikkelen, een deel van deze goed bedoelde, maar in wezen holle decoratie, die de kunstwerken, waarvoor het gebouw toch in de eerste plaats moest dienen, in hoge mate hinderde, verwijderd. In meer recente tijd heeft zich deze inwendige metamorphose, zeer ten gunste van de opstelling der verzamelingen, verder voltrokken.

Driekwart eeuw na de openstelling blijkt het aldus herboren gebouw eerst recht een voortreffelijk kader voor de onvolprezen collecties van ons Rijksmuseum. In dit jaar van herdenking past het ons hier een eresaluut te brengen aan de pioniers, die, omringd door onenigheid en onverschilligheid, deze grootse stichting tot stand brachten.

De tijd is nog niet rijp om de geschiedenis van het Rijksmuseumgebouw in al zijn facetten te belichten. Het leek ons aantrekkelijk in dit nummer, vooruitlopend op zulk een uitvoerige studie, een artikel te publiceren, dat in het bijzonder de voor-geschiedenis behandelt.

De Redactie

Willem Steelink, *Het Rijksmuseum in aanbouw*, 1880. Aquarel. Kon. Oudheidkundig Genootschap